дослідія.

ГЕОГРАФІЯ · 8 КЛАС

Зображення України в давніх картографічних творах

СЦЕНАРІЙ ЗІ СЛАЙДІВ · НОТАТКИ ВЧИТЕЛЯ

Географія · 8 клас · Слайдів: 20 · Інтерактивних елементів: 2

Досліджуємо, як змінювалося зображення українських земель: від ранніх просторових уявлень до вимірювань і друкованих карт. Читаємо справжню карту Боплана та відрізняємо давній твір від пізнішого відтворення.

Досліджуємо, як змінювалося зображення українських земель: від ранніх просторових уявлень до вимірювань і друкованих карт. Читаємо справжню карту Боплана та відрізняємо давній твір від пізнішого відтворення.

Методи роботи й оцінювання

Періодизація

Побудувати послідовність етапів та пояснити одну зміну.

Що перевіряє вчитель: Правильний порядок; зміна мети або методу, а не лише дата.

Паспорт джерела

Описати відтворення за Птолемеєм і карту Боплана.

Що перевіряє вчитель: Розділено час знань, створення твору та копії.

Картографічне розслідування

Визначити орієнтацію й три елементи карти 1648 року.

Що перевіряє вчитель: Орієнтація підтверджена написом/розташуванням об’єктів; є посилання на легенду.

Порівняння

Пояснити відмінності між двома джерелами.

Що перевіряє вчитель: Два спостереження, обґрунтований висновок та одне обмеження.

Підготовка

Зошит, олівець, лінійка, транспортир; за потреби калькулятор. Передумови: масштаб, сторони горизонту, градуси, частки й одиниці довжини. Без особистих пристроїв учитель показує схеми, учні працюють у зошитах. Не вимірюйте сантиметри на довільно масштабованому екрані. Темп визначає вчитель.

Маршрут уроку

Проблемне запитання — Власне припущення й попередні знання.

Теорія та наочність — Поняття, зв’язки, схеми й межі їх застосування.

Практична робота — Самостійне рішення, перевірка та пояснення.

Висновки й самооцінювання — Доказ набутого вміння й наступний крок.

Навчальні цілі

Розташовую основні етапи картографування в часі.

Розрізняю дату твору, видання та цифрової копії.

Читаю орієнтацію й умовні знаки давньої карти.

Обґрунтовую висновок двома ознаками джерела.

Очікувані результати навчання

Розташовую основні етапи картографування в часі.

Розрізняю дату твору, видання та цифрової копії.

Читаю орієнтацію й умовні знаки давньої карти.

Обґрунтовую висновок двома ознаками джерела.

Модельна програма Коберніка, Коваленка, Гільберг, Даценко, редакція 2022 року, PDF с. 32–33. Поурочний поділ редакційний, погоджений власницею. Навчальні числові приклади умовні.

1. Зображення України в давніх картографічних творах

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Обкладинка художня; не використовуйте її для вимірювань або визначення розташування річок.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

2. Чи повинна північ бути вгорі?

Завдання

На старій карті Чорне море розташоване над Києвом. Запропонуйте пояснення й спосіб перевірки.

Запитання: Чи повинна північ бути вгорі?

Пояснення: Можлива південна орієнтація. Перевіряємо позначення сторін горизонту та взаємне положення впізнаваних об’єктів; незвична орієнтація сама по собі не є помилкою.

Нотатки для вчителя: Спочатку самостійна відповідь у зошиті, потім обговорення. Орієнтир оцінювання: Можлива південна орієнтація. Перевіряємо позначення сторін горизонту та взаємне положення впізнаваних об’єктів; незвична орієнтація сама по собі не є помилкою. Якщо є помилка, попросіть показати крок міркування та виправити його.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

3. Як будемо досліджувати давню карту?

Паспорт

Автор, назва, час створення, видання та походження копії.

Зображення

Охоплення, орієнтація, підписи, умовні знаки й масштаб.

Висновок

Що видно безпосередньо? Що припускаємо? Яке інше джерело допоможе перевірити?

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Учень складає три колонки: спостерігаю — припускаю — перевіряю. Сучасних державних кордонів не переносимо на давній документ.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

4. Основні етапи картографування

Початки й античність

Ранні просторові зображення; накопичення відомостей про відомий світ.

Середньовіччя

Християнська та ісламська картографія, портолани; далі — Відродження й друковані карти.

Нові часи

Карти Боплана; розвиток топографічного, тематичного та морського картографування.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Структура звірена зі змістом Р. І. Сосси (2007), розділи 2–4, с. 23–186. Повний текст і конкретні репродукції видання ще потребують звірки. Це стислий навчальний огляд, не дослівний виклад підручника.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

5. Від опису до вимірювання

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Перенесіть метод на стару карту: запитання про орієнтацію, гіпотеза, перевірка за написами та берегами, висновок. Це сучасна схема аналізу, не ілюстрація з книги Сосси.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

6. Ранні зображення: обережно з тлумаченням

Просторовий досвід

Люди запам’ятовували шляхи, орієнтири та взаємне розташування місць.

Археологічне джерело

Незвичний візерунок ще не доводить, що перед нами карта. Потрібен контекст знахідки й аргументи дослідників.

Межа висновку

Слід розрізняти предмет, його дату та сучасну інтерпретацію.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Не показуйте вигадане зображення археологічної знахідки. Дія: пояснити, які докази могли б підтвердити картографічне призначення предмета; критерій — зв’язок позначень із просторовими об’єктами.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

7. Античність: описи та координати

Відомості про територію

Тексти, відомості мандрівників і вимірювання формували уявлення про землі навколо Чорного моря.

Птолемеєва традиція

Координатне визначення місць допомагало будувати зображення відомого світу.

Нерівномірність знань

Наявність координат не гарантує точності вихідних відомостей.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Пов’яжіть із Геродотом з попереднього уроку. Попросіть відрізнити опис річки від координатного визначення її гирла. Не називайте наступне відтворення оригіналом II століття.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

8. За Птолемеєм: пізніше відтворення

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Покажіть Середземномор’я та Чорноморський регіон на загальному зображенні. Дія: назвати три різні дати — античні знання, видання 1912 року, цифрова копія. Ця карта світу не придатна для точного читання українських поселень.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

9. Коли створене джерело?

Завдання

Під зображенням написано: «За Птолемеєм, із книжки 1912 року». Чи можна назвати цей аркуш античним оригіналом?

Запитання: Коли створене джерело?

Пояснення: Ні. Це пізніше відтворення античної картографічної традиції. Дата описаних знань, видання й цифрової копії — різні характеристики.

Нотатки для вчителя: Спочатку самостійна відповідь у зошиті, потім обговорення. Орієнтир оцінювання: Ні. Це пізніше відтворення античної картографічної традиції. Дата описаних

знань, видання й цифрової копії — різні характеристики. Якщо є помилка, попросіть показати крок міркування та виправити його.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

10. Середньовічні карти мали різні завдання

Світоглядні зображення

Могли передавати уявлення про порядок світу; їхня мета відрізнялася від навігації.

Ісламська картографічна традиція

Поєднувала географічні описи та картографічні зображення.

Портолани

Морські карти приділяли особливу увагу берегам, портам і напрямам плавання.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Сосса, зміст: розділ 3, с. 35–70; підрозділи про християнську, ісламську картографію і портолани. Не узагальнюйте, що всі середньовічні карти були однаковими. Дія: пояснити, чому морська карта може краще показувати узбережжя, ніж внутрішні землі.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

11. Відродження й друк

Повернення до давніх праць

Античні географічні відомості зіставляли з новими спостереженнями.

Поширення карт

Друкування дозволяло відтворювати й поширювати однакові зображення.

Критичне читання

Разом із картою могли поширюватися й успадковані неточності.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Дія: пояснити, чому багато однакових карт не є багатьма незалежними підтвердженнями. Критерій: учень розпізнає копіювання спільного джерела.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

12. Боплан: українські землі на карті 1648 року

Авторство

Картограф Гійом Левассер де Боплан; гравер Віллем Гондіус.

Що досліджуємо

Назву Ukraina, річки, поселення, умовні знаки й орієнтацію.

Історичний контекст

Територіальні назви й охоплення читаємо в контексті XVII століття.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Не називайте цю карту першою картою України без визначення критерію. Дата й авторство підтверджені каталогом Library of Congress; репродукція Commons із PD-old-100-expired. Учні готують паспорт карти.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

13. Карта Боплана, 1648: знайдіть орієнтири

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Південь угорі: Meridies на верхньому полі; північ унизу: Septentrio. Чорне море й Крим угорі, Київ нижче по зображенню. Легенда у правому верхньому куті, шкали в лівому нижньому, назва Ukraina в картуші праворуч унизу. Спершу дайте учням знайти орієнтири. Не обертайте репродукцію без пояснення.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

14. Картографічне розслідування

Орієнтація

Знайдіть Чорне море та підписи Meridies / Septentrio. Де північ?

Мова карти

Знайдіть легенду, масштабні шкали та назву Ukraina.

Об’єкти

Простежте одну річку. Покажіть, як позначені поселення.

Запис

Два спостереження, один висновок і одне запитання для перевірки.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Орієнтир: північ унизу; легенда праворуч угорі; річки лінійні, поселення позначені значками. Не вимагайте читання дрібних назв на загальному екрані: відкрийте локальне зображення. Оцінюйте посилання на ознаки, не вгадування.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

15. Що змінилося з розвитком знімання?

Топографічні карти

Систематичні вимірювання допомагають зіставно показувати місцевість.

Тематичні карти

Окреме явище стає головним змістом: наприклад, геологічна будова або населення.

Морські карти

Показують відомості, потрібні для судноплавства.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Сосса, зміст: кінець XVIII ст. — 1918 р., підрозділи с. 104, 134, 178. Дія: запропонувати по одному запитанню до трьох видів карт; не переносити сучасні стандарти на кожне давнє видання.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

16. Продовження історії

Новітній період

1918–1920; міжвоєнні роки; Друга світова війна; повоєнний розвиток.

Незалежна Україна

Національне картографування, геопросторові дані, тематичні й спеціальні карти.

Наступний урок

Сучасні картографічні твори та їхні можливості.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Огляд за змістом Сосси, розділи 5–6, с. 187–318. Книга 2007 року не є джерелом для стану сервісів у 2026 році. Учні додають два узагальнені етапи до своєї послідовності.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

17. Порівняйте два зображення

Паспорт

Відтворення за Птолемеєм 1912 року та карта Боплана 1648 року.

Охоплення

Яку територію показує кожне? Які деталі можна розрізнити?

Межі порівняння

Це різні охоплення та різне походження копій. Не порівнюйте точність лише за кількістю назв.

Висновок

Два докази з карт і пояснення, для якого запитання кожне джерело корисне.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Продукт — таблиця у зошиті. Критерії: правильне датування, дві видимі ознаки, обґрунтована придатність, обмеження. Не вимагайте точних відстаней за репродукцією античної традиції.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

18. Відредагуйте музейний підпис

Завдання

«Це оригінальна карта Птолемея 1912 року. На карті Боплана море зверху, тому карту намальовано неправильно». Виправте обидва твердження.

Запитання: Відредагуйте музейний підпис

Пояснення: Перше: пізніше відтворення за Птолемеєм, видане 1912 року. Друге: у карти Боплана південна орієнтація; це не помилка. Вкажіть ознаку: Meridies угорі, Septentrio внизу.

Нотатки для вчителя: Спочатку самостійна відповідь у зошиті, потім обговорення. Орієнтир оцінювання: Перше: пізніше відтворення за Птолемеєм, видане 1912 року. Друге: у карти Боплана південна орієнтація; це не помилка. Вкажіть ознаку: Meridies угорі, Septentrio внизу. Якщо є помилка, попросіть показати крок міркування та виправити його.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

19. Давня карта — джерело запитань

Час

Розрізняємо час знань, створення твору та копії.

Мета

Пояснює відбір об’єктів, детальність і спосіб зображення.

Доказ

Висновок спирається на видимі ознаки й перевірене походження.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Вихідний квиток: одна зміна в картографуванні + приклад джерела + його обмеження.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

20. Що я вже вмію

1 — потрібна допомога · 3 — з підказкою · 5 — поясню іншому. Запишіть, що повторити.

Розташовую основні етапи картографування в часі.

Оцініть від 1 до 5 та наведіть приклад зі своєї роботи.

Розрізняю дату твору, видання та цифрової копії.

Оцініть від 1 до 5 та наведіть приклад зі своєї роботи.

Читаю орієнтацію й умовні знаки давньої карти.

Оцініть від 1 до 5 та наведіть приклад зі своєї роботи.

Обґрунтовую висновок двома ознаками джерела.

Оцініть від 1 до 5 та наведіть приклад зі своєї роботи.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Учні оцінюють конкретні вміння у власному зошиті. Спільний екран не є персональним звітом. Не виставляйте оцінку за обраний бал; обговоріть доказ і наступний крок.

Наступний крок: Вислухайте пояснення учнів, звірте з критеріями та перейдіть далі.

Джерела

Програма «Географія. 6–9 класи» · Кобернік та співавтори · МОН

https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Heohrafiya/Heohrafiya.6-9%20kl.Kobernik.ta.in.06.05.22.pdf#page=32

Р. І. Сосса · Історія картографування території України, 2007: бібліографія та зміст

https://lib.kherson.ua/publ.istoriya-kartografuvannya-teritorii-ukraini-978-966-06-0463-6

Бібліотека Конгресу · карта Боплана, 1648

https://www.loc.gov/resource/g7100.ct000383/

Репродукція Боплана · походження та Public domain

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Delineatio_generalis_Camporum_Desertorum_vulgo_Ukraina_(1648).jpg

Відтворення за Птолемеєм · походження та Public domain

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ptolemy%27s_Map_of_the_World.jpg